

Віктор Русін

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Яна Солонько

студентка гр. ФПФМ-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Реформування національної пенсійної системи в Україні є пріоритетним напрямом соціальної політики держави. Вироблення оптимальної стратегії державного пенсійного страхування передбачає використання методів оцінки та урахування комплексу індикаторів, які впливають на функціонування пенсійної системи. Україна стикається з численними проблемами, пов'язаними з функціонуванням пенсійної системи. Серед них слід відзначити:

1. Наявність дефіциту у бюджеті Пенсійного фонду, що ускладнює фінансове забезпечення пенсійних виплат за рахунок власних ресурсів.

2. Зростання демографічної напруги в країні, що відбувається на тлі загальної тенденції старіння населення у світі. У розвинених країнах це обумовлює необхідність підвищення пенсійного віку. Ріст середнього віку населення призводить до зменшення співвідношення між платниками ЄСВ та особами пенсійного віку, що може створювати загрози фінансової стійкості національної пенсійної системи та можливості банкрутства. Деякі країни також розглядають можливість встановлення однакового пенсійного віку для чоловіків і жінок, що вважається справедливим підходом.

За даними наукових досліджень після пенсійний вік в Україні для чоловічої статі становить в середньому 2,6 роки, а для жінок – близько 20 років. Ці висновки стали основними причинами поданих рекомендацій від Світового банку щодо зростання пенсійного віку для жінок терміном на п'ять років. За оцінкою демографів, «при підвищенні пенсійного віку на п'ять років для обох статей, чисельність осіб пенсійного віку була б зменшена на 40%, розмір пенсійних виплат поступово можна було б підвищити на 60-70%, а з урахуванням скасування пільгових пенсій – у двічі. У цьому слід визнати надзвичайну актуальність фактору підвищення пенсійного віку» [6, с. 33].

3. Зростання процесів старіння населення та потреба у нарощуванні фінансових ресурсів для забезпечення утримання осіб пенсійного віку призводять до росту пенсійного навантаження на осіб працездатного віку. В Україні приблизно 26,3 млн. осіб є працездатними, з яких лише 16,2 млн. осіб є працюючими, а кількість тих, хто сплачує ЄСВ, є ще меншою через наявність нелегально працюючих осіб. «В результаті тільки 12,8 млн. застрахованих осіб утримують 11,1 млн. пенсіонерів. По-друге, ПФУ не має достатніх фінансових ресурсів для того, щоб забезпечити гідний рівень пенсійних виплат. У 17% (1,9

млн.) пенсіонерів розмір страхової пенсії яких є на рівні прожиткового мінімуму» [4, с. 129].

У зв'язку з новими економічними викликами, обумовленими військовими подіями на сході країни та глобальною пандемією коронавірусної інфекції, введення обмежувальних заходів призвело до зменшення підприємницької активності, збільшення безробіття та ускладнення ситуації. Це сталося через те, що значна частина суб'єктів підприємницької діяльності діють в тіньовому секторі.

Україна, зазнаючи глибоку економічну кризу, викликану різноманітними факторами, також стикається з негативними тенденціями в демографічній сфері, пов'язаними з масовою міграцією кваліфікованої робочої сили за кордон. На жаль, офіційні статистичні дані щодо розмірів цієї тенденції відсутні.

4. В Україні одним із чинників, що ускладнює впровадження пенсійної реформи, є нестабільність законодавчої бази. Це супроводжується постійними змінами чинного законодавства, проведенням перерахунку пенсій та іншими аспектами.

5. Навіть незважаючи на ряд вжитих попереджувальних заходів та постійний моніторинг показників Єдиної тарифної сітки і розміру мінімальної заробітної плати, близько третини активного населення, яке має роботу, сплачує ЄСВ у розмірі мінімальної заробітної плати.

6. Зміни в порядку встановлення державних соціальних стандартів, таких як прожитковий мінімум і мінімальна заробітна плата, суттєво впливають на фінансовий стан пенсійної системи. Встановлення мінімального розміру пенсій на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, обумовлює зрівняльний підхід в системі пенсійного забезпечення та спонукає нарощенню соціальної напруги в державі. Також це нівелює роль трудового стажу та сплачених страхових внесків. «Підвищення мінімальної пенсії до рівня прожиткового мінімуму (величина оцінки одного року страхового стажу дорівнює 1,35%) призводить до того, що пенсіонери, які трудилися понад 40 років у бюджетних установах, сільському господарстві та інших галузях, отримують пенсії на рівні мінімальних, через низькі заробітні плати у цих галузях» [5].

7. На нашу думку, формула розрахунку пенсійних виплат, при якій індивідуальний коефіцієнт заробітку визначається як відношення розміру заробітної плати, з якої сплачені страхові внески, до середньої по Україні, не відповідає сучасним умовам. Особливо це стосується працівників різних галузей економіки країни.

8. У нині діючій системі державного пенсійного страхування є подвійні стандарти, адже призначення пенсій регулюється понад 30 нормативними актами, кожен з яких має свій власний підхід до даного процесу.

9. В Україні важкою проблемою є пільгове державне пенсійне страхування, яке вважається найбільш поширеною формою компенсаційних виплат щодо професійних втрат працездатності.

Відтак, «пенсійна система перерозподіляє частину коштів Пенсійного фонду з-поміж пільгових категорій, не забезпечуючи соціальної справедливості, в

частині захисту прав громадян пенсійного віку, що суперечить основним принципам соціально-орієнтовної економіки» [2].

Згідно внесених змін до Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» ліквідовано спеціальні режими в системі нарахування пенсій. Усі раніше існуючі спеціальні пенсії, такі як наукові пенсії, пенсії державних службовців, прокурорів і суддів, були скасовані і переведені на загальну систему обрахунку пенсій, яка застосовується для всіх громадян, за винятком військових. Вважаємо, доцільним враховувати пропозиції щодо повного скасування пільг для усіх категорій громадян, які раніше мали на них право. Проведений детальний аналіз параметрів попередньо призначених спеціальних пенсійних виплат показує значні відмінності у їхніх розмірах.

Таким чином, солідарна пенсійна система України, в рамках якої здійснюються пільгові пенсійні виплати для вказаних категорій осіб, потребує перегляду та реформування з врахуванням специфіки справедливого розподілу грошових коштів. Між іншим, «реформуванням солідарної системи неможливо розв'язати всі проблеми діючої пенсійної системи – забезпечення її соціальної справедливості, економічної обґрунтованості та фінансової стабільності неодмінно вимагає запровадження обов'язкової накопичувальної системи (другий рівень)» [1, с. 66].

Тісне поєднання солідарної та накопичувальної систем дозволяє ефективно розподіляти різноманітні ризики та забезпечувати безперерйне пенсійне страхування. Хоча розподільча система є традиційною, вона не гарантує стабільних виплат навіть у найближчому майбутньому. З іншої сторони, накопичувальна система забезпечує високий рівень гарантій для учасників, як у теперішньому, так і в майбутньому. У разі ліквідації пенсійного фонду, активи розподіляються пропорційно обсягу накопичених пенсійних вкладів учасників. Обов'язкова накопичувальна система не лише надає працівникам більшої свободи вибору, але й визначає відповідальність за їх власне пенсійне забезпечення.

Впровадження другого рівня державного пенсійного страхування має кілька базових переваг:

- збільшення розміру пенсійних виплат внаслідок отримання відповідного інвестиційного доходу. Прогнозується, що загальний середній розмір пенсійних виплат з обох систем – солідарної та обов'язкової накопичувальної – зросте до 50-60% середньої заробітної плати в Україні (сьогодні цей показник становить на рівні 35%);

- тісніший взаємозв'язок між розміром пенсії та трудовим внеском особи, що підвищує інтерес громадян та роботодавців при сплаті єдиного внеску на соціальне страхування;

- успадковування коштів родичами застрахованої особи, що дозволяє розширити соціальний захист сімей та у майбутньому сприятиме стійкому економічному зростанню;

- створення вагомого джерела інвестиційних ресурсів з метою фінансової підтримки та забезпечення зростання національної економіки;

– «розподіл (диверсифікація) ризиків, які призводять до виплати низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнем пенсійної системи і застрахувати майбутніх осіб пенсійного віку від негативних демографічних тенденцій та коливань в соціально-економічному розвитку держави;

– підвищення ефективності управління системою пенсійного страхування шляхом передачі недержавним компаніям функцій управління пенсійними активами» [3].

В контексті забезпечення фінансової стійкості вітчизняної пенсійної системи можна провести наступні заходи:

– поступовий перерозподіл фінансових ресурсів з метою реформування пенсійної системи, змінити механізм нарахування пенсій із солідарного на накопичувальний принцип;

– забезпечення систематичного проведення актуарних розрахунків фінансового забезпечення системи пенсійного страхування;

– запровадження допустимого рівня страхового навантаження для СПД та застосовувати диференційовані ЄСВ залежно від стану соціально-економічного розвитку країни чи окремих територій (високий, середній, нижче середнього). Зазначене дозволить сприяти підтримці певних галузей економіки, зростанню рівня зайнятості громадян та сприятиме зростанню надходжень від сплати ЄСВ, навіть при обмеженні розміру його ставки;

– впровадження системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, в якій братимуть участь усе працююче населення, а також долучити роботодавців до сплати пенсійних внесків догвірних засадах;

– забезпечення відповідного рівня державної підтримки та сприяння розвитку приватного пенсійного страхування.

Список використаних джерел:

1. Накопичувальні пенсії: скільки потрібно буде платити та які виплати можна буде отримати. Finbalance: Інтернет – портал. URL: <http://surl.li/brsmf>
2. Петрушка О. В., Сидор І. П. Внутрішній аудит в системі надання послуг з державного пенсійного страхування. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/892/902>
3. Понікаров В. Д., Федорищева О. А., Напрями реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 28. Частина 2. С. 133-136.
4. Салькова Т. В. Етапи розвитку пенсійної системи в Україні: євро інтеграційний вектор. *Державне управління*. 2019. № 2. С. 127-133.
5. Сидор І. П., Віятик І. В. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103.
6. Сидор І. П., Денисюк Т. В. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 1 (70). С. 22-35.